

Цитування:

Федорків О. П., Касьяненко К. М., Бойко В. А. Аналіз культурних нарративів у витворах мистецтва для дослідження українсько-російських відносин. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 3. С. 46–52.

Fedorkiv O., Kasianenko K., Boiko V. (2024). Analysis of Cultural Narratives in Works of Art for the Study of Ukrainian-Russian Relations. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 3, 46–52 [in Ukrainian].

Федорків Оксана Петрівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри сценічного мистецтва і хореографії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
<https://orcid.org/0000-0003-4762-6564>
oksana.fedorkiv@pnu.edu.ua

Касьяненко Кароліна Михайлівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0000-0002-4602-314X>
sternikas@ukr.net

Бойко Валерія Андріївна,

асистент кафедри режисури естради і шоу Київського національного університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-3439-7590>
boyko31197@gmail.com

АНАЛІЗ КУЛЬТУРНИХ НАРАТИВІВ У ВИТВОРАХ МИСТЕЦТВА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена розгляду культурних нарративів у витворах мистецтва як відображення характеру українсько-російських відносин. **Мета статті** – проаналізувати культурні нарративи, представлені у витворах мистецтва часів війни, з позицій дослідження українсько-російських відносин. **Методологія дослідження** включає якісний аналіз витворів мистецтва, створених під час війни, з використанням методів контент-аналізу та семіотичного аналізу. У дослідженні використаний метод нарративного аналізу для виявлення суб'єктивних уявлень про задану проблему. У явному змісті нарратива проаналізовано представлену фактичну інформацію. Контент-орієнтований аналіз спрямований на прояснення імпліцитного змісту: сенсу та значення, прояви тих чи інших мотивів, особливостей формулювання нарративу, його змістовні зміни. Формальний аналіз полягає в проясненні структури нарративів, послідовності змін, їх співвідношенні з тимчасовою віссю, складності та пов'язаності між собою; почуттів та образів, що знайшли відображення в мистецьких творах. Семіотичний аналіз використаний для дослідження творів мистецтва, закладених у них смислів з огляду на зміну соціально-політичної ситуації (від анексії до повномасштабного вторгнення). **Наукова новизна.** Її використання поряд з традиційною створює новий шлях розвитку концептуального мистецтва, що наразі є актуальним, оскільки дозволяє не тільки відновлювати свою ідентичність на основі давніх культурних традицій, але й формувати нове усвідомлення самих себе у світовому просторі. **Висновки.** В результаті дослідження встановлено, що наявні проросійські нарративи в культурному просторі України до 2014 р. зникли, натомість більш активно просуваються проукраїнські, що говорить про усвідомлення своєї ідентичності та прагнення до національної незалежності. Досить кардинальна зміна простежується стосовно російської культури, що визнається як нав'язана зовні та насаджувана протягом століть насильницьким шляхом. Подальші дослідження передбачають систематизацію та аналіз сучасної символіки, що виникла під час повномасштабної війни та викликає стійкі асоціації.

Ключові слова: культурні стереотипи, національна ідентичність, міжкультурне спілкування, мистецтво, соціокультурний аналіз.

Fedorkiv Oksana, PhD in Art Criticism, Associate Professor at the Department of Stage Art and Choreography, Institute of Arts, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; Kasianenko Karolina, PhD in Arts, Associate

Professor at the Department of Fine Arts and Design, Faculty of Ukrainian and Foreign Philology and Art History, Oles Honchar Dnipro National University; Boiko Valeriia, Assistant, Department of Stage and Show Directing, Faculty of Theatre, Film and Show, Kyiv National University of Culture and Arts

Analysis of Cultural Narratives in Works of Art for the Study of Ukrainian-Russian Relations

The article is devoted to the consideration of cultural narratives in works of art as a reflection of the nature of Ukrainian-Russian relations. **The purpose of the article** is to analyse the cultural narratives presented in works of art during the war, from the perspective of studying Ukrainian-Russian relations. **The research methodology** includes a qualitative analysis of works of art created during the war, using methods of content analysis and semiotic analysis. The research used the method of narrative analysis to reveal subjective ideas about the given problem. The presented factual information is analysed in the explicit content of the narrative. Content-oriented analysis is aimed at clarifying the implicit content: meaning and significance, manifestations of certain motives, features of the formulation of the narrative, its meaningful changes. Formal analysis consists in clarifying the structure of narratives, the sequence of changes, their relationship with the temporal axis, complexity and interconnectedness; feelings and images reflected in works of art. Semiotic analysis is used to study works of art, the meanings embedded in them in view of the change in the socio-political situation (from annexation to full-scale invasion). **Scientific novelty.** Its use, along with the traditional one, creates a new path for the development of conceptual art, which is now relevant, since it allows not only to restore one's identity on the basis of ancient cultural traditions, but also to form a new awareness of oneself in the world space. **Conclusions.** As a result of the study, it was found that the pro-Russian narratives that existed in the cultural space of Ukraine before 2014 have disappeared, and pro-Ukrainian ones are being promoted more actively, which indicates an awareness of their identity and a desire for national independence. A rather dramatic change can be traced in relation to Russian culture, which is recognised as imposed from the outside and implanted over the centuries by force. Subsequent research involves systematisation and analysis of modern symbolism that arose during a full-scale war and evokes lasting associations.

Keywords: cultural stereotypes, national identity, intercultural communication, art, sociocultural analysis.

Актуальність теми дослідження. Значущість мистецтва у складні часи відстоювання незалежності нашої держави не викликає сумнівів. Мистецтво є досить потужною зброєю для формування необхідного соціально-політичного контексту розвитку країни, поширення національної свідомості, визначення ідентичності. Про це говорять як самі митці, так і провідні науковці, що опікуються питаннями культури. Різні мистецькі практики почали активно шукати свій шлях спротиву, формуючі нові наративи, актуальні та зрозумілі для громадян України [1]. Додатково виникають наративи, націлені на розуміння становища України, наслідків війни для неї у інших країнах світу, демонстрацію агресивної політики росії по відношенню до України та багатьох країн світу.

Відбиття у наративах загальних настроїв соціуму формує культурну політику. Мистецтво фактично є візуальним відображенням усіх процесів, що відбуваються у житті країни, а також наочно демонструє відношення до інших культур («Україна перемогла на полі культури»). В цьому плані показовими є українсько-російські відносини, що з початку агресії з боку рф у 2014 р., потім з повномасштабним вторгненням знайшли відображення у мистецькому просторі України, що дає підстави розглядати витвори мистецтва як одно з показових та достовірних джерел дослідження.

Аналіз досліджень. Питання впливу військових подій в Україні на культуру та мистецтво розглядається багатьма науковцями. Вони торкаються різних аспектів: зміни загальної тематики мистецьких творів, формування їх концепції [2, 3], творчої співпраці [4], відтворення психологічного стану людей, сприйняття творів глядацькою аудиторією в Україні та за її межами [5], впливи на загальний розвиток різних видів мистецтва тощо [6, 7].

Загальні питання трансформацій у художній культурі під впливом війни розглянув С. Стоян [8], мистецькі образи та смисли виокремила О. Смержевська [9]. А. Барановська дослідила реалістичний живопис, створений українськими митцями під час війни. Вона проаналізувала закладені у твори змісти, стилістику та художні традиції [10]. Т. Прокопович, Т. Галькун [11] дослідили зміни у мистецтві живопису під час війни. Питанням розвитку цифрового мистецтва в умовах війни присвячено дослідження С. Кот та ін. [12].

Окремо розглядаються питання формування наративів як основи формування свідомості нації та незалежного державотворення [13–16]. Про це ще наприкінці ХХ ст. говорила Ліна Костенко [17], акцентуючи на необхідності культурного самовизначення для створення незалежної держави. Аспекти історичних передумов сучасних процесів розглядаються у роботах О. Нікілева [18], аналіз медіавпливів у

російсько-українській війні представлений в роботі В. Легкодух [19].

С. Стоян справедливо підкреслює, що сучасне мистецтво активно демонструє свою причетність до загальнонаціонального спротиву, слугує об'єднуючим елементом у збереженні культурного життя країни за рахунок створення «... колаборації між митцями, бізнесменами, галеристами, музейниками, мистецтвознавцями» [8]. Тобто, працює культурний фронт, що є постійно актуалізованим відбитком україно-російських відносин, дозволяючи відстежувати зміни у часі.

Мета статті – проаналізувати культурні наративи, представлені у витворах мистецтва часів війни з позицій дослідження українсько-російських відносин.

Виклад основного матеріалу. Умови сьогодення сприяли відродженню уваги до поняття наративу, який зараз розглядається як один з методів боротьби з тероризмом. Стосовно росії такий підхід повністю себе виправдовує. Наратив – це фактично вербальний виразник причинно-наслідкових конструкцій, прагнення до побудови яких притаманне людству. Тому наративи використовують у різних сферах діяльності людини.

Наратив формує модель світу, тому в певному сенсі може розглядатися як ідеологія. Модель світу дозволяє людині зрозуміти, хто є ворогом, а хто – другом, які є загальні цілі та очікування від їх реалізації [16].

Зміна наративів призводить до змін у просторах віртуальному, інформаційному, фізичному. Знаючи наративи ворога – можна протиставити йому контрнاراتиви, побудувати стратегію боротьби, що потребує створення нових міфів чи відновлення, переформатування традиційних. Інструментарій із зміни ідентичності теж визнаний ефективним (рис. 1).

Через різні образи та символи демонструють такі якості, як мужність, стійкість, незламність, доблесть і слава. Сучасна війна – це боротьба за національне існування, тому мистецтво формує численні образи опору, що становлять основу героїзації. Поняття героїчного опору виділяється як визначна особливість героїчного наративу, представляючи цю війну як Народну війну для українців [12].

Наративи жертви (віктимні) виникли на фізичних та моральних стражданнях, численних випадках жорстокого поводження ворога на нашій землі. Додатково слід згадати культурологічний підтекст віктимності

української культури загалом, яка на протязі багатьох століть цілеспрямована знищувалася, фактично надаючи Україні статус колонії.

Тому у витворах мистецтва присутні як досить реалістичні зображення воєнного сьогодення, так і алегоричні образи знищення культурних цінностей та народу, що їх уособлює. Символічно наратив віктимності відображується за допомогою специфічних національних символів (соняшник, лелека, тризуб) чи універсальних (голуб миру, дитина, жінка) [12].

Відображення втрат та небезпеки митці відтворюють за допомогою різних засобів. К. Бучацька як основного матеріалу для своєї роботи обрала землю. Переважно займаючись живописом, мистикіня з етичних міркувань відмовилась від фарб російського виробництва, якими користувалася раніше. Фабрики художніх матеріалів у Харкові та Чернігові на той час вже постраждали від російської агресії, тому вона вирішила зробити фарбу сама. Землю зібрала з міст, які постраждали від війн: у м. Мощун ґрунт був вибраний прямо з воронки, що залишилася від удару снаряда; у м. Гостомель разом із землею до рук майстрині потрапили уламки зруйнованих будинків [20].

За допомогою абстракції К. Бучацька візуально відтворила наратив російської імпералістичної політики, використавши у якості матеріалу трагедію української землі – на полотні це відобразилося у трьох кольорах: чорному, жовтому та червоному. Художниця відобразила людську трагедію та, одночасно, продемонструвала матеріальність мистецтва: що залишає після себе війна, як вона впливає на культурні процеси у суспільстві?

Визначені наративи стосуються: позачасових універсальних ідей передчуттів та наслідків війни становища України у світі сильних європейських держав (Рис. 2). Позиція митців у деяких творах навіть винесена в експлікацію до картини [10].

Цифрове мистецтво презентує воєнні реалії – повсякденне переживання війни у фізичному, психологічному, соціально-економічному аспектах. Воно ґрунтується на використанні традиційних та нових символів нації та опору, насилля тощо. Цифрове мистецтво додатково «виграє» за рахунок своєї специфіки – можливостей використання коментування, хештегування та інкорпорації антивоєнних гасел у візуальну форму творів мистецтва. Тому це не просто мистецтво, а своєрідна та досить активна форма участі у військовому конфлікті [12].

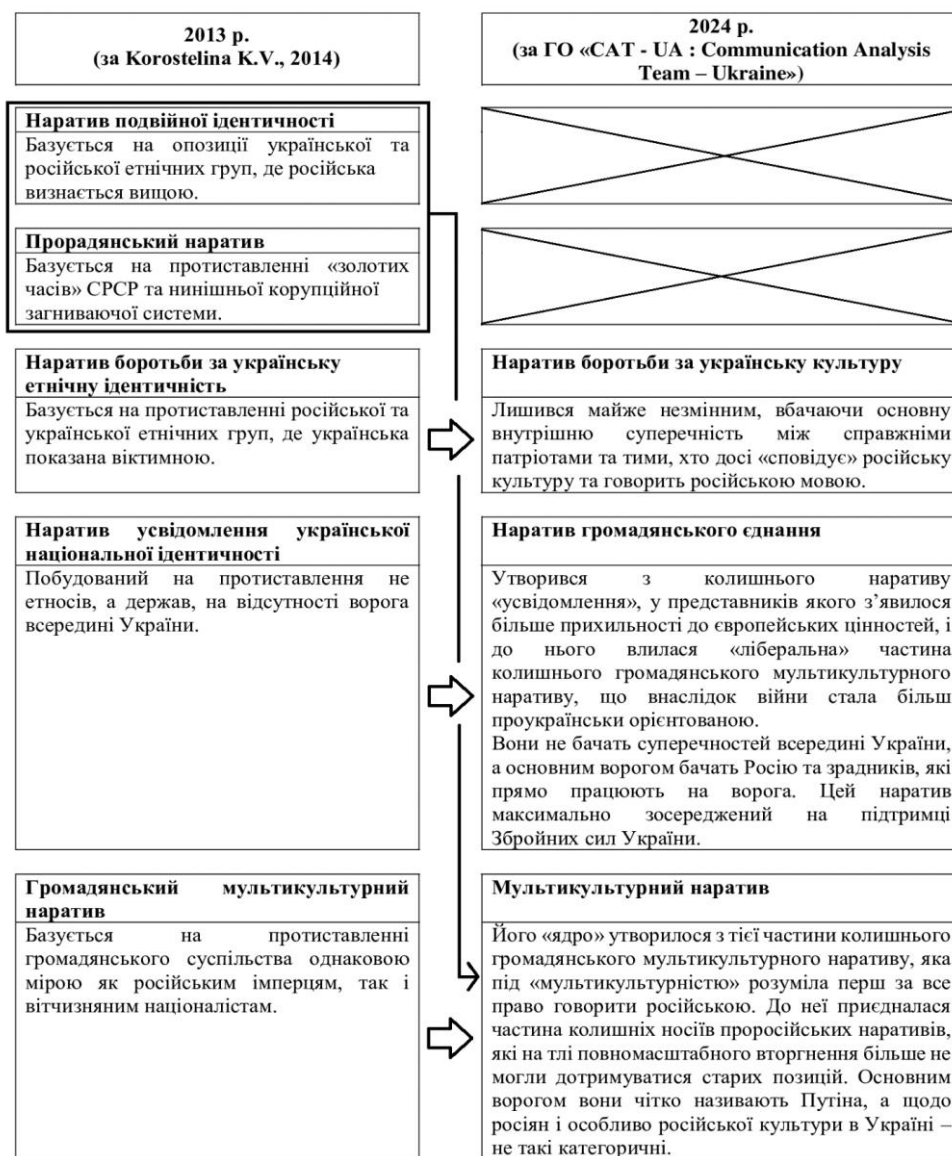

Рис. 1. Зміна національних наративів [1, 12, 15, 16, 18]

Війна прискорила процеси усвідомлення необхідності повного відокремлення від культурних контактів з країною-агресором, необхідність повної самоідентифікації та вибору свого незалежного шляху розвитку, не озираючись на сусіда. Мистецтво найбільш наочно демонструє основні тенденції та глобальні зміни у наративах, що дозволяє скласти уявлення про характер українсько-російських відносин в відповідності до певного проміжку часу.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні напрямків формування нових культурних наративів та їх відображенні у сучасних мистецьких творах; виявленні потенціалу мистецьких творів як джерела для дослідження україно-російських відносин.

Висновки. У дослідженні було проаналізовано ситуацію у сфері розвитку

культури в Україні протягом останнього десятиліття та наслідки впливу на неї військової агресії рф. Культура, як один з базових елементів формування нації та незалежної держави, опинилася під посиленням тиском з боку агресора. Значною складовою культури є й мистецтво, що стало потужною зброєю у подоланні ворога та відновленні нашої ідентичності. Війна спровокувала більш глибокий перегляд наративів, що склалися в Україні за часи незалежності. На перший план вийшли питання збереження ідентичності та необхідність продемонструвати всьому світові глобальність проблеми військового вторгнення та істинну сутність росії як держави-злочинця. Тому можна констатувати зміну фокусу та переорієнтацію на більш чітке формулювання загально-державних наративів, що знайшло відображення у мистецтві часів війни.

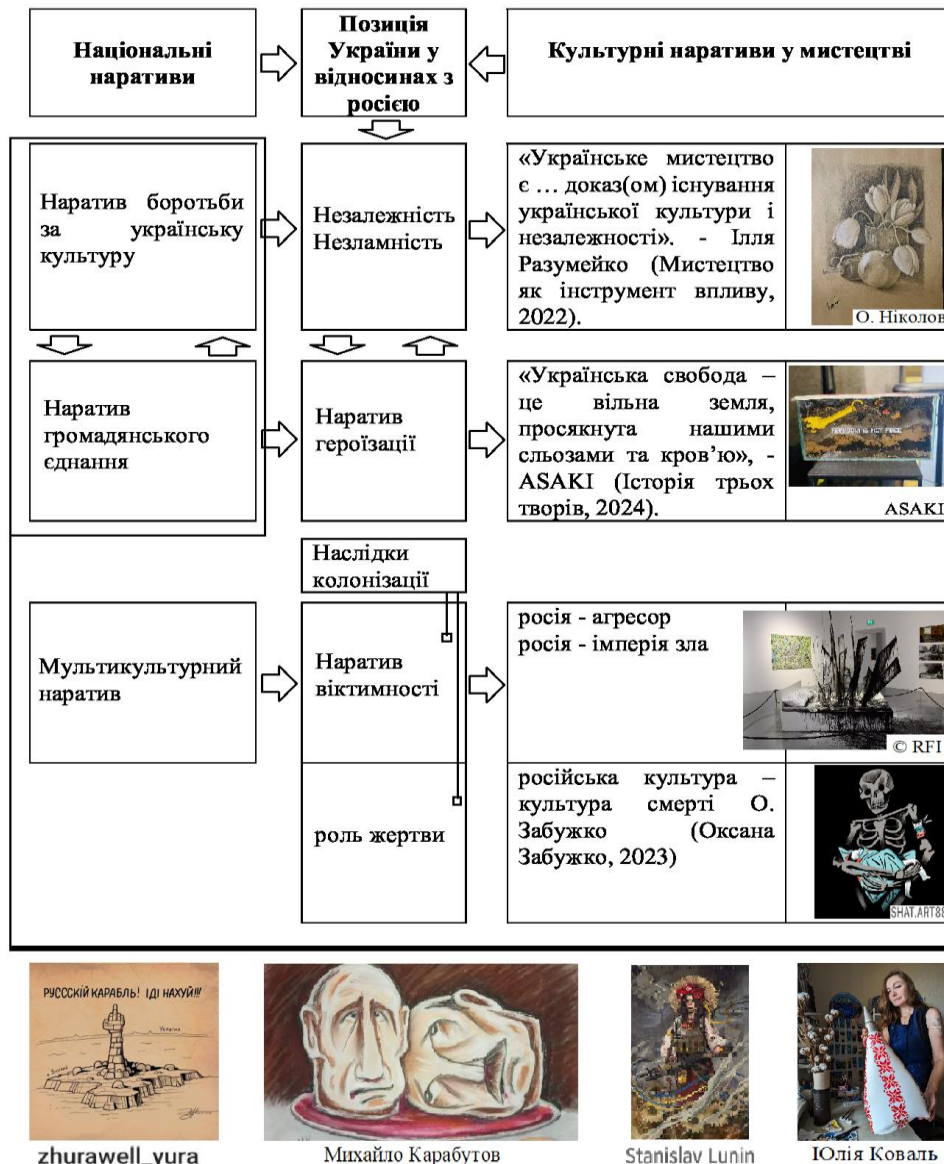

Рис. 2. Зміни наративів – зміни у мистецтві – зміни у відносинах (протиставлення росія – УКРАЇНА) [2, 4, 6, 10, 11, 20, 21]

Наразі, можна простежити наступні лінії розвитку загальних наративів. Візуалізація наративів засобами відбувається через чіткі та інтуїтивно зрозумілі концепції та глибокі емоції. Митці, що пережили події російсько-української війни передають свої особисті враження від сприйняття нової воєнної дійсності, відтворюючи сум'яття початкового етапу вторгнення, але також використовують своє мистецтво для просування важливих антивоєнних і проукраїнських посилів, демонструючи війну як екзистенційну боротьбу за українську націю та формуючи образ ворога. Протиставляються: українські краєвиди – до та після, образи героїв – образами ворогів. Для репрезентації наративів

використовуються традиційні символи, притаманні українській культурі, та нові, що з'являються щоденно, але добре сприймаються соціумом та визивають відповідні емоції, входячи до складу сучасної культури.

Подальші дослідження передбачають систематизацію та аналіз сучасної символіки, що виникла під час повномасштабної війни та викликає стійкі асоціації. Її використання поряд з традиційною створює новий шлях розвитку концептуального мистецтва, що наразі є актуальним, оскільки дозволяє не тільки відновлювати свою ідентичність на основі давніх культурних традицій, але й формувати нове усвідомлення самих себе у світовому просторі.

Література

1. Шлепакова Т. Л. Культурний фронт України – 2022: головні події, тенденції, висновки (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2022–2023 рр.). *ДЗК*. 2023. № 3/3. С. 1–35.

2. MoMA post presents: Art, Resistance, and New Narratives in Response to the War in Ukraine. e-flux Agenda. October 7, 2022. URL: <https://www.e-flux.com/announcements/495771/moma-post-presents-art-resistance-and-new-narratives-in-response-to-the-war-in-ukraine/> (дата звернення: 15.06.2024).

3. Bae S., Nemchenko Ye. A closer look: conflicted art from Ukraine. Mason Exhibitions, 2024. <https://www.masonexhibitions.org/exhibitions/conflicted-art> (дата звернення: 15.06.2024).

4. Історії трьох творів мистецтва, які розповідають про війну в Україні. URL: https://lb.ua/blog/nataliia_chyzhova/592744_istorii_troh_tvoriv_mistetstva_yaki.html (дата звернення: 15.06.2024).

5. Сторощук У. Мистецтво як інструмент впливу під час війни. URL: <https://gluzd.org.ua/articles/mystetstvo-iak-instrument-vplyvu-pid-chas-viiny/> (дата звернення: 15.06.2024).

6. Тормахова А. М. Мистецькі практики під час війни : український вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. № 41. С. 70–75. URL: <https://doi.org/10.35619/ucrm.k.vi40.547> (дата звернення: 15.06.2024).

7. Starr T. J. Making Art in Ukraine During War. URL: <https://inkstickmedia.com/making-art-in-ukraine-during-war/> (дата звернення: 15.06.2024).

8. Стоян С. Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 119–124.

9. Смержевська О. Міфологія війни: мистецькі образи та смисли. 2022. *Українознавчий альманах*. №30. С. 108–114. URL: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.15> (дата звернення: 15.06.2024).

10. Барановська А. Мотив війни у реалістичному живописі сучасних українських художників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 66(1). С. 33–40.

11. Прокопович Т. А., Галькун Т. Д. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет. *Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 99–102.

12. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O., Stodolinska Y. The discursive power of digital popular art during the Russo-Ukrainian war: Re/shaping visual narratives. *Arts*. 2024. № 13. P. 38. DOI: <https://doi.org/10.3390/arts13010038> (дата звернення: 15.06.2024).

13. Davlikanova O., Kostenko A. et al. *Analytical report. The War of Narratives: Ukraine's Image in the Media*: Kyiv: LLC «Vistka», 2023. 146 p.

14. Korostelina K. V. *Constructing the narratives of identity and power: Self-imagination in a young Ukrainian nation*. Lanham: Lexington Books, 2024. 267 p.

15. Pankieiev O. Narratives of the Russo-Ukrainian War. A Look Within and Without. *ibidem Press*. 2024. URL: <https://cup.columbia.edu/book/narratives-of-the-russo-ukrainian-war/9783838219646> (дата звернення: 15.06.2024).

16. Український національний наратив: глибинні інтерв'ю експертів та дослідження соцмереж. ГО «CAT - UA: Communication Analysis Team – Ukraine». 2024. URL: https://cat-ua.org/wp-content/uploads/2024/04/cat-ua_naczionalnyj-naratyv.pptx (дата звернення: 15.06.2024).

17. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 6–15. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Psis_2015_1_3.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

18. Нікілев О. Історичні корені та передумови російсько-української війни: ментальний вимір. *Грані*. 2023. Т. 26, № 5. С. 110–117. URL: <https://doi.org/10.15421/1723109> (дата звернення: 15.06.2024).

19. Легкодух В. В. Роль інформаційної війни у російсько-українському конфлікті: аналіз впливу медіа. *Журнал «Актуальні питання у сучасній науці» Серія: Історія та археологія*. 2024. № 2(20). С. 866–876. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-866-876](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-866-876) (дата звернення: 15.06.2024).

20. Buchatska K. Instagram page [ka.bu_]. 2022. URL: https://www.instagram.com/ka.bu_/ (дата звернення: 15.07.2024).

21. Луковська О. І. Виставкова діяльність українських митців у час війни. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. № 42. С. 21–27.

References

1. Shlepakova, T. L. (2023). Cultural Front of Ukraine – 2022: Main Events, Trends, Conclusions (Review based on Press and Internet Materials for 2022–2023). *DZK*, 3 (3), 1–35 [in Ukrainian].

2. MoMA Post Presents: Art, Resistance, and New Narratives in Response to the War in Ukraine (October 7, 2022.). e-flux Agenda. URL: <https://www.e-flux.com/announcements/495771/moma-post-presents-art-resistance-and-new-narratives-in-response-to-the-war-in-ukraine/> [in English].

3. Bae, S., & Nemchenko, Ye. (2024). A Closer Look: Conflicted Art from Ukraine. Mason Exhibitions. URL: <https://www.masonexhibitions.org/exhibitions/conflicted-art> [in English].

4. Stories of Three Works of Art that Tell about the War in Ukraine. (2024). URL: https://lb.ua/blog/nataliia_chyzhova/592744_istorii_troh_tvoriv_mistetstva_yaki.html [in Ukrainian].

5. Storoshchuk, U. Art as a Tool of Influence during War. (2022). URL: <https://gluzd.org.ua/article>

s/mystetstvo-iak-instrument-vplyvu-pid-chas-viiny/ [in Ukrainian].

6. Tormakhova, A. M. (2022). Artistic Practices during the War: Ukrainian Dimension. *Ukrainian Culture: Past, Present, and Ways of Development*, 41, 70–75. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi40.547> [in Ukrainian].

7. Starr, T. J. (n.d.). Making Art in Ukraine During War. URL: <https://inkstickmedia.com/making-art-in-ukraine-during-war/> [in English].

8. Stoian, S. (2022). Art and War: Specifics of Artistic Transformations. *Philosophical Thought*, 3, 119–124 [in Ukrainian].

9. Smorzhevska, O. (2022). Mythology of War: Artistic Images and Meanings. *Ukrainian Studies Almanac*, 30, 108–114. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.15> [in Ukrainian].

10. Baranovska, A. (2023). War Motive in Realistic Painting of Modern Ukrainian Artists. *Topical Issues of Humanities*, 66 (1), 33–40 [in Ukrainian].

11. Prokopovych, T. A., & Halkun, T. D. (2022). Painting in Wartime Conditions. How Art Changed during the War – Colours, Trends, Plot. *Actual Problems of the Development of Ukrainian Art: Cultural, Art Historical, Pedagogical Aspects: Proceedings of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Lutsk*, 99–102 [in Ukrainian].

12. Kot, S., Mozolevska, A., Polishchuk, O., & Stodolinska, Y. (2024). The Discursive Power of Digital Popular Art during the Russo-Ukrainian War: Re/Shaping Visual Narratives. *Arts*, 13, 38. URL: <https://doi.org/10.3390/arts13010038> [in English].

13. Davlikanova, O., Kostenko, A. et al. (2023). *Analytical Report. The War of Narratives: Ukraine's Image in the Media*. Kyiv [in English].

14. Korostelina, K. V. (2024). *Constructing the Narratives of Identity and Power: Self-Imagination in a Young Ukrainian Nation*. Lanham [in English].

15. Pankieiev, O. (2024). Narratives of the Russo-Ukrainian War. A Look Within and Without. *ibidem Press*. URL: <https://cup.columbia.edu/book/narratives-of-the-russo-ukrainian-war/9783838219646> [in English].

16. Ukrainian National Narrative: In-Depth Expert Interviews and Social Media Research. (2024). “CAT – UA: Communication Analysis Team – Ukraine”. URL: https://cat-ua.org/wp-content/uploads/2024/04/cat-ua_naczionalnyj-naratyv.pptx [in Ukrainian].

17. Kostenko, L. (2015). Humanitarian Aura of the Nation, or the Defect of the Main Mirror. *Psychology and Society*, 1, 6–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2015_1_3 [in Ukrainian].

18. Nikiliev, O. (2023). Historical Roots and Prerequisites of the Russian-Ukrainian War: Mental Dimension. *Hrani*, 26 (5), 10–117. URL: <https://doi.org/10.15421/1723109> [in Ukrainian].

19. Lehkodukh, V. V. (2024). Role of Information Warfare in the Russian-Ukrainian Conflict: Analysis of Media Influence. *Topical Issues in Modern Science. Series: History and Archeology*, 2 (20), 866–876. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-866-876](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-866-876) [in Ukrainian].

20. Buchatska, K. (2022). Instagram page [ka.bu_]. URL: https://www.instagram.com/ka.bu_/ [in English].

21. Lukovska, O. I. (2022). Exhibition Activity of Ukrainian Artists during the War. *Ukrainian Culture: Past, Present, and Ways of Development*, 42, 21–27 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2024
Отримано після доопрацювання 08.08.2024
Прийнято до друку 16.08.2024